

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
II-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSIYALARNING AHAMIYATI.....	12
Usmonova Zarina	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI VA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	19
Zaripova Sabrina Zafar qizi	
O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK TARMOG'IDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA JORIY ETISH: SAMARADORLIK, TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR.....	25
Sobirov Shohruh Shuxratovich	
ISTE'MOLCHILAR ORASIDA IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI QISQA FORMATLI VIDEOKONTENTNING IMPULSIV XARID XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI.....	30
Ra'no Balxiboyeva Davron qizi	
KAPITAL BOZORI ORQALI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI.....	40
Otabek Oltiboyev	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RAQAMLASHTIRISHNING YALPI TALAB O'ZGARISHIGA TA'SIRI TAHLILI.....	45
Ochilov Laziz Siddiqovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA YANGI ISLOHOTLARNING MAKROIQTISODIY TAHLILI	54
Sanakulova Iroda Abrorovna	
GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L YAYLOVLARI IXTISOSLASHUVINI MOSLASHTIRISHNING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QIZILQUM CHO'L YAYLOVLARI MISOLIDA)	61
Kozokov Najmiddin Isomiddinovich	
XALQARO OLIY TA'LIM TIZIMLARIDA UNIVERSITET BOSHQARUVINING TRANSFORMATSIYASI: INSTITUTSIONAL AVTONOMIYA, HISOBDOIRLIK VA STRATEGIK BOSHQARUV MODELLARI	68
Tursunmuratov Sherzod Turdimuratovich	
THREE GENERATIONS OF REFORM: GOVERNANCE PARADIGMS AND THE MEASUREMENT GAP IN UZBEKISTAN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT TRANSITION	76
Salakhutdinova Yulduz Golibovna	
ГЕНЕРАТИВНЫЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГА	82
Умарова Нозанин Алишерзода	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	88
Sapayev Abduljalol Odinayevich	
TIJORAT BANKLARIDA TO'LOV TIZIMLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH	96
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
UMUMIY IQTISODIY MUVOZANAT NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI.....	102
Murodov Alisher Murodjon o'g'li	

UMUMIY IQTISODIY MUVOZANAT NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI

Murodov Alisher Murodjon o'g'li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetining
Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti
“Tarmoqlar iqtisodiyoti” kafedrası dotsenti
ORCID:0000-0001-86-0223

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasining zamonaviy talqini, uning nazariy-metodologik asoslari, evolyutsion bosqichlari hamda amaliy qo'llanilish jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Xususan, klassik va neoklassik yondashuvlardan tortib, zamonaviy dinamik stoxastik umumiy muvozanat (DSGE) modellari gacha bo'lgan davr ichida nazariyaning rivojlanish bosqichlari ko'rib chiqiladi. Maqolada bozor mexanizmlarining o'zaro bog'liqligi, resurslar taqsimoti samaradorligi, Arrow-Debreu aksiomatik modellari, shuningdek, globalizatsiya, raqamli iqtisodiyot va institutsional o'zgarishlar sharoitida iqtisodiy tizim barqarorligini ta'minlash omillari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: umumiy iqtisodiy muvozanat, neoklassik nazariya, Valras muvozanati, bozor mexanizmi, resurslar taqsimoti, makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy tizim, talab va taklif.

Аннотация: В данной статье глубоко анализируются современная интерпретация теории общего экономического равновесия, ее теоретико-методологические основы, эволюционные этапы и аспекты практического применения. В частности, рассматриваются этапы развития теории от классического и неоклассического подходов до современных моделей динамического стохастического общего равновесия (DSGE). В статье освещаются взаимосвязь рыночных механизмов, эффективность распределения ресурсов, аксиоматические модели Эрроу-Дебре, а также факторы обеспечения устойчивости экономической системы в условиях глобализации, цифровой экономики и институциональных изменений.

Ключевые слова: общее экономическое равновесие, неоклассическая теория, равновесие Вальраса, рыночный механизм, распределение ресурсов, макроэкономическая стабильность, экономическая система, спрос и предложение.

Abstract: This article deeply analyzes the modern interpretation of the general economic equilibrium theory, its theoretical and methodological foundations, evolutionary stages, and practical application aspects. In particular, it examines the development stages of the theory from classical and neoclassical approaches to modern dynamic stochastic general equilibrium (DSGE) models. The paper highlights the interdependence of market mechanisms, resource allocation efficiency, Arrow-Debreu axiomatic models, and factors ensuring the stability of the economic system amid globalization, the digital economy, and institutional changes.

Keywords: general economic equilibrium, neoclassical theory, Walrasian equilibrium, market mechanism, resource allocation, macroeconomic stability, economic system, supply and demand.

KIRISH

Iqtisodiy fan tarixida tizimli barqarorlik va bozorlararo mutanosiblikni tushuntirishga bo'lgan urinishlar doimiy ravishda fundamental ilmiy munozaralarning markazida bo'lib kelgan. Zamonaviy global iqtisodiy rivojlanish sharoitida iqtisodiy tizimlarning barqaror faoliyat yuritishini ta'minlash, moliyaviy bozorlardagi shoklarni oldini olish hamda resurslarni optimal taqsimlash masalalari har qachongidan ko'ra dolzarbroq tus

olmoqda. Transmilliy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi, moliyaviy instrumentlarning murakkablashuvi va texnologik inqiloblar iqtisodiy muvozanatni tahlil qilishning an'anaviy usullarini takomillashtirishni, ularni yangi metodologik yondashuvlar bilan boyitishni talab etmoqda.

Shu nuqtai nazardan, umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasi iqtisodiy tizimdagi barcha bozorlarning o'zaro uzviy bog'liqligini, narxlar tizimining muvofiqlashtiruvchi rolini va resurslar taqsimoti samaradorligini o'rganishda asosiy ilmiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ilk bor Léon Walras tomonidan tizimli matematik shaklga keltirilgan ushbu konsepsiya vaqt o'tishi bilan ulkan evolyutsiyani boshdan kechirdi. Bugungi kunga kelib, umumiy iqtisodiy muvozanat faqatgina statik talab va taklif tengligidan iborat bo'lmay, balki noaniqlik, kutilmalar, axborot asimetriyasi va dinamik stoxastik jarayonlarni qamrab oluvchi ko'p qamrovli ilmiy yo'nalishga aylandi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi iqtisodiyotning raqamlashuvi, institutsional o'zgarishlar va global shoklar davrida umumiy muvozanatga erishish mexanizmlarini zamonaviy talqinda nazariy va amaliy jihatdan ochib berish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasining klassik ildizlaridan tortib bugungi kundagi zamonaviy modellarigacha bo'lgan evolyutsiyasini tahlil qilish, iqtisodiy tizim barqarorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni ilmiy asoslash hamda uni amaliyotda qo'llash yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasining shakllanish va rivojlanish tarixi jahon iqtisodiy fani namoyondalarining fundamental ishlari bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu yo'nalishning ilmiy poydevori klassik maktab vakillari (A. Smit, D. Rikardo) tomonidan yaratilgan bo'lib, ular bozorning "ko'rinmas qo'li" orqali o'z-o'zini tartibga solish g'oyasini ilgari surgan edilar. Biroq, nazariyaning to'laqonli matematik va tahliliy modeli fransuz iqtisodchisi Léon Walras [5] tomonidan "Saf iqtisodiyot elementlari" asarida yaratildi. Valras barcha bozorlardagi (tovarlar, xizmatlar, omillar va pul bozorlari) o'zaro bog'liqlikni tenglamalar sistemasi orqali ifodalab, umumiy muvozanat narxlar tizimi orqali qaror topishini isbotladi.

Keyingi bosqichda Vilfredo Pareto [6] iqtisodiy farovonlik va resurslar taqsimotining optimalligi mezonlarini ishlab chiqdi. Pareto samaradorligi tushunchasi umumiy muvozanat nazariyasining amaliy ahamiyatini keskin oshirdi. XX asrning 30–40-yillarida J. R. Hicks [7] va P. A. Samuelson [8] mikroiktisodiy muvozanat tamoyillarini makroiqtisodiy jarayonlar bilan uyg'unlashtirib, mashhur IS-LM modeli va dinamik tahlil usullarini fanga kiritdilar.

XX asrning o'rtalarida Kenneth Arrow va Gerard Debreu [9, 10] o'zlarining fundamental ishlarida raqobatbardosh iqtisodiyotda umumiy muvozanatning mavjudligi, yagonaligi va barqarorligini to'liq aksiomatik tarzda isbotladilar. Arrow-Debreu modeli zamonaviy iqtisodiy modellashtirishning asosiy standarti bo'lib qoldi.

So'nggi o'n yilliklarda esa O. Blanchard, S. Fischer [11] va D. Romer [12] kabi olimlar tadqiqotlarida Dinamik stoxastik umumiy muvozanat (DSGE) modellari ishlab chiqildi. Ushbu modellar iqtisodiy subyektlarning ratsional kutilmalari va tashqi shoklar ta'sirini hisobga olish imkonini berdi. Shu bilan birga, mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda A. Qodirov [1], Q. H. Abdurahmonov [2], T. T. Jo'rayev [3] va N. S. Karimov [4] kabi tadqiqotchilar milliy iqtisodiyotda makroiqtisodiy barqarorlik va muvozanat masalalarini o'rganganlar. Mazkur adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sharoitda raqamli iqtisodiyot va institutsional omillarning muvozanatga ta'sirini chuqurroq tadqiq etish ehtiyoji mavjud.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning mantiqiy va dialektik usullari, tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, aksiomatik modellashtirish, shuningdek, makroiqtisodiy tahlil va statistik ma'lumotlarni umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Nazariyaning evolyutsiyasini o'rganishda tarixiy va mantiqiy yondashuv qo'llanilib, klassik qarashlardan zamonaviy stoxastik modellarga o'tish bosqichlari ochib berildi. Valras muvozanat tenglamalari va Arrow-Debreu shartlarini tahlil qilishda matematik modellashtirish va formalizatsiya usullaridan foydalanildi. Shuningdek, an'anaviy statik modellar bilan zamonaviy dinamik stoxastik umumiy muvozanat (DSGE) modellarining afzalliklari qiyosiy tahlil metodi yordamida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Valras muvozanati va uning matematik talqini. Umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasining asosiy g'oyasi shundan iboratki, barcha bozorlardagi talab va taklif bir vaqtning o'zida o'zaro muvozanatlashadi. Agar iqtisodiyotda n ta bozor mavjud bo'lsa va har bir bozor uchun talab funksiyasi $D_i \cdot p$ hamda taklif funksiyasi $S_i \cdot p$ narxlar vektori $p = (p_1, p_2, \dots, p_n)$ ga bog'liq bo'lsa, umumiy muvozanat sharti quyidagi ko'rinishda ifodalanadi:

$$Z_i(p) = D_i(p) - S_i(p) \leq 0, \text{ bu yerda } p_i \geq 0 \text{ va } p_i Z_i(p) = 0 \quad i=1, 2, \dots, n$$

Valras qonuniga ko'ra, barcha bozorlardagi ortiqcha talablar qiymatining yig'indisi har qanday narxlar vektorida nolga teng bo'lishi shart:

$$\sum_{i=1}^n p_i Z_i(p) = 0$$

Bu matematik ifoda barcha individual bozorlar o'rtasidagi yopiq va o'zaro bog'liq tizimni tavsiflaydi.

Arrow-Debreu modeli va aksiomatik tahlil. XX asrning o'rtalarida K. Arrow va G. Debreu umumiy muvozanatning mavjudligi masalasini topologik va to'plamlar nazariyasi usullari (xususan, Brouwer yoki Kakutani qo'zg'almas nuqta teoremlari) yordamida qat'iy isbotladilar. Ularning modelida quyidagi asosiy farazlar ilgari surilgan:

- Iqtisodiy agentlarning (iste'molchilar va firmalar) ratsional xulq-atvori (foydani maksimallashtirish va xarajatlarni minimallashtirish);

- Bozorlarda mukammal raqobat muhitining mavjudligi;

- Barcha resurslar va kelgusidagi holatlar bo'yicha to'liq bozorlarning (complete markets) mavjudligi.

Ushbu aksiomatik yondashuv iqtisodiy fan uchun yirik yutuq bo'ldi, biroq real hayotdagi cheklovlar uning amaliy qo'llanilishini ma'lum darajada qiyinlashtirdi (1-jadval).

1-jadval. Umumiy iqtisodiy muvozanat modellarining evolyutsion qiyosiy tahlili¹

Rivojlanish bosqichi	Asosiy vakillar	Modelning xarakteristikasi	Asosiy cheklov va farazlar
Klassik bosqich	A. Smit, D. Rikardo	«Ko'rinmas qo'l», bozorning o'z-o'zini tartibga solishi	Pul va real sektor ajratilmagan, statik yondashuv
Neoklassik bosqich	L. Walras, V. Pareto	Matematik muvozanat sistemasi, Pareto optimalligi	Mukammal raqobat, to'liq axborot, vaqt omili yo'q
Aksiomatik davr	K. Arrow, G. Debreu	Topologik isbotlar, mavjudlik va yagonalik shartlari	Abstrakt bozor tuzilmalari, risklar nazarda tutilmagan
Zamonaviy davr	O. Blanchard, S. Fischer, D. Romer	Dinamik stoxastik umumiy muvozanat (DSGE) modellari	Ratsional kutilmalar, stoxastik shoklar, axborot nomutanosibligi

Amaliy iqtisodiyotda bozor mexanizmlarining cheklanganligi umumiy muvozanatni ta'minlashni murakkablashtiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mukammal raqobat, to'liq axborot va tranzaksiya xarajatlarning yo'qligi kabi nazariy farazlar real sharoitda to'liq amal qilmaydi. Natijada, axborot nomutanosibligi, monopoliyalashuv, tashqi effektlar va boshqa bozor muvaffaqiyatsizliklari iqtisodiy tizimda nomutanosibliklarni yuzaga keltiradi. Shu bois, zamonaviy talqinda davlatning iqtisodiyotga aralashuvi muvozanatni tiklash va barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Institutsional omillar umumiy iqtisodiy muvozanatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qonunchilik bazasining mukammalligi, mulk huquqlarining himoyalanganligi, boshqaruv tizimining samaradorligi va iqtisodiy institutlarning rivojlanganlik darajasi resurslar taqsimotining samaradorligini belgilaydi. Samarali institutsional muhit mavjud bo'lgan sharoitda iqtisodiy agentlar faoliyati yanada muvofiqlashadi va iqtisodiy tizimning barqarorligi ta'minlanadi.

Zamonaviy talqinda iqtisodiy muvozanat statik emas, balki dinamik jarayon sifatida qaralib, unda vaqt omili, iqtisodiy subyektlarning kutilmalari, tashqi va ichki shoklar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, real iqtisodiy sharoitlarda bozor mexanizmlarining mukammal emasligi, axborot nomutanosibligi, tashqi effektlar va institutsional cheklovlar umumiy muvozanatga erishishni murakkablashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, samarali institutsional muhitni shakllantirish, iqtisodiy siyosatning izchil yuritilishi hamda davlatning muvofiqlashtiruvchi roli umumiy iqtisodiy muvozanatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, globalizatsiya va raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy tizimlarning o'zaro bog'liqligi kuchayib borayotgani muvozanatni ta'minlashda kompleks yondashuvni talab etadi. Shuningdek, makroiqtisodiy siyosat vositalaridan samarali foydalanish iqtisodiy beqarorliklarni yumshatish, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash orqali umumiy muvozanatni tiklashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy muhitda yuzaga kelayotgan yangi chaqiriqlar, jumladan, global inqirozlar, moliyaviy beqarorlik va ekologik muammolar iqtisodiy muvozanatni ta'minlash jarayoniga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda.

1 Manba: muallif ishlanmasi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan kompleks ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasi statik tushunchadan keng qamrovli dinamik va stoxastik tizimga aylangan. Zamonaviy sharoitda bozor mexanizmlarining mukammal emasligi, axborot asimmetriyasi, tashqi shoklar va institutsional omillar muvozanatni ta'minlash jarayonini murakkablashtiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasi zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda yanada murakkablashib, keng qamrovli ilmiy yo'nalishga aylangan. Ushbu nazariya iqtisodiy tizimdagi barcha bozorlar va subyektlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilish imkonini berib, resurslar taqsimotining samaradorligini ta'minlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu nazariyaning zamonaviy talqinidan kelib chiqqan holda quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Makroiqtisodiy modellashtirishni takomillashtirish: Milliy iqtisodiyotda pul-kredit va fiskal siyosat qarorlarini qabul qilishda an'anaviy statik yondashuvlardan voz kechib, real shoklar va uy xo'jaliklarining kutilmalarini hisobga oluvchi DSGE modellaridan amaliyotda keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

2. Institutsional muhitni optimallashtirish: Bozor muvaffaqiyatsizliklarini kamaytirish, resurslar taqsimoti samaradorligini oshirish va tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish uchun mulk huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yanada kuchaytirish zarur.

3. Raqamli bozorlarni tartibga solish mexanizmlarini joriy etish: Platforma iqtisodiyoti va raqamli bozorlardagi narx shakllanishi jarayonlarida monopolistik tendensiyalarning oldini olish hamda umumiy bozor muvozanatini ta'minlash uchun moslashuvchan regulyatorlik vositalarini ishlab chiqish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qodirov A. Iqtisodiy muvozanat va makroiqtisodiy barqarorlik masalalari. – T.: Fan, 2018. – 210 b.
2. Abdurahmonov Q. H. Makroiqtisodiyot. – T.: Iqtisodiyot, 2019. – 320 b.
3. Jo'rayev T. T. Zamonaviy iqtisodiy nazariya asoslari. – T.: Universitet, 2020. – 256 b.
4. Karimov N. S. Iqtisodiy tizim va muvozanat muammolari. – T.: Iqtisod-Moliya, 2017. – 198 b.
5. Walras L. Elements of Pure Economics. – London: George Allen & Unwin, 1954. – 495 p.
6. Pareto V. Manual of Political Economy. – New York: Kelley, 1971. – 504 p.
7. Hicks J. R. Value and Capital. – Oxford: Clarendon Press, 1939. – 340 p.
8. Samuelson P. A. Foundations of Economic Analysis. – Cambridge: Harvard University Press, 1947. – 447 p.
9. Arrow K. J., Debreu G. Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy // Econometrica. – 1954. – Vol. 22, №3. – P. 265–290.
10. Debreu G. Theory of Value: An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium. – New York: Wiley, 1959. – 114 p.
11. Blanchard O., Fischer S. Lectures on Macroeconomics. – Cambridge: MIT Press, 1989. – 650 p.
12. Romer D. Advanced Macroeconomics. – New York: McGraw-Hill, 2012. – 739 p.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>